

MODELIRANJE RASPODELE U SAMOUPRAVNOJ PRIVREDI I JUGOSLOVENSKI PROGRAM STABILIZACIJE*

Đorđe ŠUVAKOVIĆ**

1. UVOD

Još od mapuštanja privrednih mehanizama uspostavljenih u vreme investicionih fondova Jugoslavija ne poseduje sistem raspodele dohotka koji bi odgovarao deklarativno usvojenom tržišno-planskom načinu privređivanja. Uz trenutno dominirajuće pojave prerastanja federalnih jedinica u nezavisne državno-ekonomske celine, te razbijanja preduzeća u skup slabih, kvaziposlovnih subjekata, ovo je svakako jedan od osnovnih uzroka dugogodišnjih loših privrednih performansi. Štaviše, to neadekvatnoj raspodeli može se govoriti kao o faktoru sa dodatnom težinom koji je, privremeno amortizujući efekte prisilne deintegracije preduzeća i privrede, i omogućio relativno dug život ovih specifično jugoslovenskih fenomena.

Otuda se čini prirodni što je u okviru nagoveštene ekonomske reforme, u još neprihvaćenom Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije,¹ znatna pažnja posvećena kreiranju konzistentnog sistema i politike raspodele. Iz takvog usmerenja proistekli su rezultati koji nesumnjivo predstavljaju značajan korak u obavljanju postojećeg zadatka. No, naporedo s ovom, stoji i činjenica da u pogledu nužne operacionalizacije pojedinih rešenja, ali i u pogledu celovitog sagledavanja njihovih implikacija, ceo projekat nije doveden do kraja. Kada se tome poslu i pristupi, pokazuje se, međutim, da neke ključne solucije, pre nego što dožive dalju razradu, moraju da pretrpe i određene izmene.

Prezentirani rad je upravo posvećen analizi, modifikacijama i tehničkoj razradi relevantnih rešenja iz Programa.

* Autor želi da se zahvali dr Pavlu Petroviću i dr Miliću Milovanoviću na korisnim diskusijama koje su prethodile pisanju rada.

** Ekonomski fakultet, Beograd.

¹ Videti, posebno, separat *Prilagodavanje privrednog sistema* (1983).

2. POLAZNI PRISTUP I NJEGOVE PREDNOSTI

Nije sporno da institucionalni zahvat u domenu namenske raspodele mora počivati na prethodno čvrsto utemeljenim teorijskim pretpostavkama. Te premise, opet, po prirodi stvari, zadiru u pitanja ciljne funkcije preduzeća, rezultujuće alokacije resursa i primarne raspodele dohotka, te odvijanja celokupnog procesa društvene reprodukcije. Jednom rečju, regulisanje raspodele u krajnjoj liniji izvodi se iz određene koncepcije o tzv. normalnoj ceni ili, starije i manje rečeno, iz određenog shvatanja o načinu delovanja zakona vrednosti.

Opšti je utisak da je polazna inspiracija Programa bilo poznato učenje o specifičnoj ceni proizvodnje. No kako je reč o pozitivnoj teoriji, ona po definiciji nije mogla biti direktno primenjena. U itakvoj situaciji, čini se, bilo je normalno posegnuti za nekom od već razrađenih normativnih varijanti ove koncepcije. Iz nepoznatih razloga to, međutim, nije bilo učinjeno i pristupilo se jednoj delimično originalnoj prikladnoj konstrukciji.

Kao polazne elemente za merenje ekonomskog položaja i poslovnog uspeha preduzeća Program je uzeo, oslanjajući se na specifičnu cenu proizvodnje, stopu ličnog dohotka ili stopu interne akumulativnosti, koje ćemo respektivno obeležiti simbolima w ili r_i . Kao što znamo, prva, data odnosom mase ličnog dohotka, W , i broja uslovnog mekvaležnikovanih radnika, L , meri mogućnost lične potrošnje zaposlenih, dok bi druga, predstavljena količnikom interne akumulacije, R_i , ili primenjenih sredstava, K , trebalo da izražava sopstvene mogućnosti rasta.

Od tog trenutka nužno prestaje oslanjanje na originalni pristup specifične cene proizvodnje. Kod ove su koncepcije stope akumulativnosti ili ličnog dohotka veličine koje se dobijaju *ex-post*, kao prosečan ishod subjektivnih odluka zaposlenih radnika. Nasuprot tome, u Programu se openiše sa društveno planiranom normalnom (pomalo neadekvatno nazvanom prosečnom) stopom ličnog dohotka w , i istom itakvom stopom interne akumulativnosti, r_i , koje su za preduzeće *ex-ante* veličine. U itom svojstvu one predstavljaju normative o kojima se mora voditi računa kod *nastupajućih* poslovnih odluka (određivanje proizvodnog programa, izbor tehnike ili sl.), kao i kod raspodele dohotka proisteklog iz tih odluka.

Ovakav generalni pristup ispravan je iz više razloga. Pre svega, iz ekonomske teorije samoupravljanja, a i iz naše privredne prakse, poznato je, da, ikada su u prilici, radnici iz sasvim objektivnih razloga zanemaruju akumulaciju, što nameće potrebu za sistematskim društvenim regulisanjem njenog nivoa. S druge strane, ikada je već itakva intervencija nužna, za itamo preduzeće je neophodno da *unapred* raspolaze sa osnovnim parametrima raspodele, koje će »ugraditi« u svoju funkciju cilja i itako po definiciji obezbediti maksimalno povoljan položaj uz ikada društvena ograničenja. Na kraju, današnja znanja o formiranju cena i privrednom rastu govore nam da je definisanje pravila raspodele preduslov obrazovanja društveno optimalne cenovne i proizvodne strukture, pa je i iz itog razloga poželjno da se raspodela pla-

nira, uz posebno obraćanje pažnje na utvrđivanje adekvatne veličine stope akumulativnosti.

3. RAZRADA POČETNE IDEJE I NJENI NEDOSTACI

3.1 Opis rešenja

Polazeći od normalne stope akumulativnosti i ličnog dohotka, sada se za svako preduzeće formiraju njegova hipotetična normalna akumulacija i hipotetični normalni lični dohodi tako što se te stope množe sa primenjenim količinama kapitala i rada. Dalje se zbrajanjem normalne akumulacije, $\hat{r}_i K$, i normalnih ličnih dohoda, $\hat{w}L$, dobija hipotetični iznos normalnog («prosečnog») dohotka, \hat{Y} , a njegovim oduzimanjem od stvarnog dohotka, Y dolazi se do nadplanskog («natprosečnog») dohotka preduzeća, $S (= Y - \hat{Y})$. Kako nadplanski dohodak, očito predstavlja jednu specifičnu varijantu (kalkulativne) dobiti, on će se u daljem tekstu alternativno tako i nazivati.

Nadplanski dohodak posmatra se u Programu kao jednoznačni pokazatelj ekonomskog položaja preduzeća ali i kao jedinstvena mera poslovnog uspeha. Odatle sledi i zahtev da se stvarna sredstva za lične dohotke i akumulaciju određuju kao njegova rastuća funkcija, s tim da se pri njegovom nultom nivou stvarne stope ličnog dohotka i akumulativnosti izjednače sa odgovarajućim normalnim stopama. Konkretno, sugerise se (ss. 80—81) da bi učešće ličnog dohotka u dohotku trebalo biti opadajuća funkcija nadplanskog dohotka što bi, po Programu, trebalo da odrazi činjenicu da je u samoupravnoj privredi akumulacija, a ne lični dohodak, ona stavka na koju se nužno prebacuje krajnji rizik poslovanja.

3.2 Rešenje daje deformisani Dubravčić-Vanekov model samoupravnog preduzeća

Prirodno pitanje, koje se u vezi iznetog pravila postavlja, odnosi se na ciljnu funkciju preduzeća koja bi iz njega proistekla, a prirodan odgovor glasi da bi u opisanim uslovima radnici izvesno nastojali da maksimiziraju odnos između onog dela dobiti koji ide u lične dohotke, nadplanskog ličnog dohotka, V , i broja (uslovno nekvantifikovanih) radnika, L . Ako taj količnik, nadplanski lični dohodak po radniku, obeležimo sa v , biće dakle:

$$v = \frac{V}{L} = \frac{Sb(S)}{L} = sb(S) \quad (1)$$

gde je $s (= S/L)$ nadplanski dohodak po radniku i gde b predstavlja učešće nadplanskog ličnog dohotka u nadplanskom dohotku, koje opada sa S generišući istovremeno rastuću funkciju nadplanskog ličnog dohotka.

Uz postojanje odgovarajuće proizvodne funkcije koja pri konstantnoj ceni outputa dovodi u vezu veličinu dohotka sa primenjenom masom sredstava i rada, $Y = F(K, L)$, maksimalan nadplanski a time i ukupni lični dohodak po radniku ostvario bi se uz sledeće potrebne uslove:

$$F_K = \hat{r}_i \quad (2)$$

$$F_L = \hat{w} + sg; \quad g = \frac{b}{\partial b} \cdot \frac{b + S}{\partial S} \quad (3)$$

gdé su F_K i F_L parcijalni izvodi proizvodne funkcije po sredstvima i radu.

Relacija (2) dobro je poznata iz teorije samoupravnog preduzeća (Dubravčić (1968, 1970), Vanek (1970), Zelić (1974), Šuvaković (1977)) i zahteva da se marginalni proizvod kapitala izjednači sa mekom planiranom stopom akumulativnosti, koja se najčešće interpretira kao implikativna kamatna stopa. Relacija (3) predstavljala bi, međutim, teorijsku i praktičnu novost. Ona bi, naime, nalagala da se marginalni proizvod rada izjednači sa zbirom normalnog ličnog dohotka i dobiti po radniku uvećane faktorom g . Spojeni zajedno, ti uslovi nam, u stvari, govore da je reč o modelu koji bi se najadekvatnije mogao okarakterisati kao deformisani Dubravčić-Vanekov model samoupravnog preduzeća.

Kao što znamo, u mikroekonomske teoriji obično se koriste dva tipa proizvodne funkcije. Kod jedne, ponekad nazivane klasičnom proizvodnom funkcijom, pretpostavlja se da sukcesivno deluju nastući, konstantni i opadajući prinosi na obim proizvodnje, što znači da je koeficijent totalne elastičnosti proizvodnje opadajuća funkcija simultano primenjenih činilaca, koja uzima vrednosti veće, jednake ili manje od jedinice. Drugi tip je linearno homogena proizvodna funkcija koja podrazumeva neprekidno delovanje konstantnih prinosa. Kakve bi rezultate u ova dva slučaja davao model iz Programa?

3.2.1 Varijabilni prinosi: operisanje u tehnološki inferiornoj zoni proizvodnje

U slučaju klasične proizvodne funkcije, kada su s i S međusobno zavisne veličine, zaključci se moraju izvoditi direktno iz (2) i (3). Ova druga relacija tada nam govori da bi množenje dobiti po radniku faktorom g dovelo do drastičnog ili sasvim arbitrarnog internog poskupljenja rada koje bi imalo krajnje nepovoljne implikacije. Kako je po pretpostavci g veće od jedinice, (3) se može pisati kao:

$$F_L = \frac{Y - \hat{r}_i K + hS}{L}; \quad h = (g - 1) > 0 \quad (3a)$$

Posle uvrštenja veze iz (2), sređivanja i deljenja sa Y , konačno dobijamo:

$$\frac{KF_K}{Y} + \frac{LF_L}{Y} = 1 + \frac{hS}{Y} \quad (4)$$

Razlomci na levoj strani predstavljaju poznate koeficijente parcijalne elastičnosti proizvodnje a njihov zbir odgovarajući koeficijent totalne elastičnosti. Kako je u ovom slučaju on veći od jedan, znači da bi preduzeće igrisalo u tehnološki inferiornoj zoni rastućih prinosa. Sleđi da bi pukii prelazak u (tehnološki optimalnu) oblast konstantnih prinosa, gde se inače Dubravčić-Vanekovo preduzeće uvek spontano locira, doveo i do veće stope ličnog dohotka i do veće stope akumulativnosti.

3.2.2 Konstantni prinosi: formiranje preduzeća sa po jednim zaposlenim radnikom

U slučaju linearno homogene proizvodne funkcije zaključiti se iz vode bez analize relacija (2) i (3). Kako bi se tada ponašalo preduzeće iz Programa?

Nadplanski lični dohodak u relaciji (1) sada se javlja kao proizvod dve međusobno nezavisne funkcije s i $b(S)$. Da bi ga maksimalno uvećalo, preduzeće bi prvo izabralo onu tehniku koja maksimizira dobit po radniku i koja se (v. Šuvalović (1977, sa 35,40—41)) određuje iz jedne jedine relacije:

$$F_K = \hat{r}_i \quad (5)$$

Zatim bi maksimiziralo b tako što bi minimiziralo S , što se uz date uslove postiže minimiziranjem broja zaposlenih. Stopa ličnog dohotka bila bi najveća kada bi u preduzeću bio zaposlen samo jedan radnik. Nova preduzeća bi upravo i vodila takvu politiku zapošljavanja. Stara bi koristila svaku priliku da smanje dužinu platnog spiska. Ako se za trenutak ponovo vratimo Dubravčić-Vanekovom modelu, treba reći da pri jednakim okolnostima on ne ispoljava ni delić od opisanog ponašanja, budući da u njemu broj zaposlenih nema nikakvog uticaja na veličinu jediničnog ličnog dohotka.

*
* *

Na osnovu izvršene analize može se zaključiti da, u odnosu na Dubravčić-Vanekov model, programski model poseduje znatno slabije performanse. Kako je on, međutim, po svom osnovnom pristupu veoma blizak Dubravčić-Vanekovom rešenju, koje po svojoj teorijskoj konzistentnosti i praktičnoj upotrebljivosti i inače nema prave konkurencije kada je reč o oblikovanju mikroosnove samoupravnog mo-

dela privređivanja, veoma poželjno bi bilo da se model iz Programa prilagodi zahtevima toga rešenja.

3.3 Otklanjanje početnih deformiteta kroz modifikaciju pravila raspodele

Na prvi pogled čini se da je prilagođavanje modela neizvodljivo, odnosno da bi do njega došlo samo ako se pretpostavi konstantnost b funkcije, koja bi relaciju (3) automatski preobrazila u Dubravčić-Vanekov ravnotežni uslov. No konstantno učešće nadplanskih ličnih dohodaka u dobiti, odnosno linearni rast stope ličnog dohotka, upravo je ono što se želelo izbexi u Programu.

Ipak, postoji jednostavno rešenje koje »miri« programski model sa relevantnom teorijom. Sve što je, u stvari, potrebno učiniti jeste da se funkcija raspodele dobiti ne modelira kao funkcija ukupnog nadplanskog dohotka, već tog dohotka računatog po jednom radniku. U tom slučaju nadplanski lični dohodak po radniku dobija oblik:

$$v = sb(s) \quad (6)$$

a njegov maksimum, uz već korišćenu notaciju, ostvaruje se uz već delimično pomenute, uobičajene ravnotežne uslove Dubravčić-Vanekovog modela:

$$F_K = \hat{r}_i \quad (7)$$

$$F_L = \hat{w} + s = \frac{Y - \hat{r}_i K}{L} \quad (8)$$

Doslednim sprovođenjem ovako modifikovanog rešenja sada bi u privredi, u meni u kojoj to tržišne strukture dozvoljavaju, došlo i do međugranskog izjednačenja nadplanskog dohotka po radniku. To bi dovelo i do odgovarajućeg, preko potrebnog prestankuiranja cena pri čemu bi rezultujući cenovni model verovatno bio najbliži onome koji je sadašnji autor svojevremeno označio kao samoupravnu cenu proizvodnje (Suvaković, (1978, 1981)), uz napomenu da je reč o konstrukciji koja se može posmatrati i kao normativni derivativ specifične cene proizvodnje. Formalna razlika između (modifikovanog) programskog modela i samoupravne cene proizvodnje bila bi u tome što ovaj prvi, umesto kategorija minimalnog ličnog dohotka i minimalne akumulacije, svojstvenih samoupravnoj ceni proizvodnje, koristi koncept normalnog dohotka i normalne akumulacije. Dalje su, u oba slučaja, pretpostavlja da se iz viška dohotka, koji se kod samoupravne cene proizvodnje javlja pod imenom samoupravne dobiti, formiraju dodatni lični dohoci i dodatna akumulacija, s tom razlikom što se kod samoupravne cene proizvodnje ne utvrđuje obaveznost ove poslednje — ona se posmatra kao plod dobrovoljne akcije kolektivna zasnovane na trajnijoj materijalnoj stimulaciji koja u osnovi sadrži na-

građivanje prema minulom radu. Ovu kategoriju programski model mače ne spominje.

No, zanemarujući ove, u suštini sekundarne razlike, konstatujemo ipak da je postignuto približenje dva rešenja delom bilo omogućeno prečutnom pretpostavkom da u programskom modelu vlada potpuno interno finansiranje. Kada se, međutim, ta (nerealistična) pretpostavka napusti, model iz Programa produkuje rezultat različit od onog koji bi u tom slučaju dala Dubravčić-Vanekova konstrukcija, i koji ovom prvom donosi određene teškoće. Srećna je, međutim, okolnost da se one relativno lako mogu otkloniti.

3.4 Neadekvatan tretman eksternog finansiranja i potreba daljih modifikacija programskog rešenja.

U jugoslovenskoj politekonomskoj praksi nije redak običaj da se pojedine teorijske koncepcije razvijaju uz pretpostavku potpuno internog finansiranja preduzeća. Kada se, međutim, u takve modele uvede pretpostavka (delimično) eksternog finansiranja, u nekima od njih jednostavno dolazi do »kratkog spoja«. Kako se u tom realnom i relevantnom slučaju ponaša model iz Programa?

Eksterno finansiranje nosi sobom kamate. U Programu se te kamate isključuju iz dohotka koji se poredi sa normalnim dohotkom i tako faktički tretiraju kao da nisu deo novostvorene vrednosti. Ovakav potez diskvalifikovao bi, međutim, nadplanski dohodak kao pokazatelj poslovnog uspeha preduzeća, pa time i kao osnovu za određivanje ličnih dohodaka shodno načelu raspodele prema radu.

Da bi se ovo obrazložilo najjednostavnije je posmatrati ekstremni slučaj dva preduzeća iz liste grane koja imaju jednaku masu sredstava i rada, ostivajući identičan dohodak, sa jedinom razlikom da je prvo, »novo« preduzeće potpuno eksterno finansirano, dok drugo, »staro«, operiše samo sopstvenim sredstvima. Bez uticaja na konačne zaključke, pretpostavimo još da je normalna stopa akumulativnosti jednaka kamatnoj stopi tako da je ukupni dohodak u oba slučaja kvantitativno jednak zbiru kamata i normalnih ličnih dohodaka. Kod »starog« preduzeća dohodak koji odgovara visini kamata ulazi, kao interna akumulacija, u osnovicu za računanje stvarnih ličnih dohodaka, pa su oni u datom slučaju jednaki »normalnoj« veličini. U »novom« preduzeću relevantna osnovica je, međutim, manja za iznos kamate i pravilo bi nalagalo drastično niže lične dohotke u situaciji kada je, po pretpostavci, »novo« preduzeće jednako uspešno kao i »staro«. Naravno, stvarnost ne poznaje ovakve ekstremne slučajeve, ali bi razlike u proporciji sredstava uvek dovodile i do sasvim proizvoljnih razlika u ličnim dohodcima.

Početni korak u prevazilaženju ovakve situacije svakako je uključivanje kamata u osnovu za račun ličnog dohotka. U slučaju pozitivne dobiti to bi automatski dovodilo preduzeća u ravnopravan položaj, pod uslovom da kamatna stopa nije viša od stope ukupne akumulativnosti, gde ova poslednja u brojiocu ima zbir kamata i interne akumulacije a u imeniocu i dalje angažovana sredstva.

U slučaju negativne dobiti striktna primena uniformnog pravila raspodele ne bi, međutim, uopšte bila moguća, čak i kada bi kamatna stopa bila niža od stope ukupne akumulativnosti. Ovo iz prostog razloga što bi preduzeća sa više eksternih sredstava uvek »ranije«, tj. pri manjem gubitku, nailazila na kamatni »zid« koji bi produkovao nagli, a ne pravilom predviđeni pad ličnih dohodaka, sve do dostizanja njihove zajemčene veličine. Zato bi kod negativne dobiti pravilo raspodele trebalo shvatiti samo u smislu određenja maksimalno dozvoljenih ličnih dohodaka koje će, *ceteris paribus*, moći da ostvare samo preduzeća sa većim stepenom internog finansiranja. Tako bi ona u slučaju ispodplanskog poslovanja ipak imala određenu prednost nad zaduženim preduzećima. Međutim, da li bi to bilo i opravdano, otvoreno je pitanje. Mnogi jugoslovenski ekonomisti verovatno bi se pre založili za rešenje po kome bi, sve do dostizanja zajemčenih ličnih dohodaka, gubitak teretilo lične dohotke uz nepromenjenu stopu interne akumulativnosti. Naravno, ovakvo rešenje bi podrazumevalo prethodnu punu »društvenu rehabilitaciju« zajemčenih ličnih dohodaka, njihovim diferenciranjem prema stepenu kvalifikacije i uslovima rada, te vođenjem računa o njihovom društveno tolerantnom minimumu kod radne snage najniže kvalifikacije. A to su upravo ideje za koje se i sam Program zalaže.

No, nezavisno od ovih razmatranja, u slučaju eksternog finansiranja, rešenje iz Programa zahteva još jednu, verovatno najbitniju intervenciju. Uključenje kamata u osnovu za obračun ličnih dohodaka sprečilo je veštačko i arbitrarno »poskupljenje« eksternih sredstava kroz njihovo dodatno »oporezivanje« stopom interne akumulativnosti. Ali taj zahvat sam po sebi ne bi doveo ni do optimalnog režima korišćenja celokupnog društvenog kapitala. Da bi se to postiglo, potrebno je, naravno, da se normalna stopa ukupne akumulativnosti izjednači sa kamatnom stopom ili, konvencionalnije rečeno, da se implicitna kamata na interna sredstva izjednači sa vladajućom kamatom na pozajmljene finansijske resurse.

Tek nakon toga izjednačenja moglo bi se reći da je programski model zadovoljio potrebne principe konzistentnosti koje poznaje savremena analitička ekonomija. činjenica da bi se on tada u suštini izjednačio sa standardnim Dubravčić-Vanekovim modelom značila bi samo to da se ti opšti principi ostvaruju u za Jugoslaviju relevantnom ambijentu socijalističkog samoupravljanja.

4. DEFINISANJE FUNKCIJE RASPODELE

Vodeći računa o svim učinjenim izmenama i dopunama, preostaje još da se obavi tehnički deo posla — da se odredi analitički oblik funkcije raspodele. Kao što se može zaključiti iz prethodnog teksta, zadatak se svodi na adekvatno utvrđivanje funkcije udela nadplanskog ličnog dohotka u nadplanskom dohotku, koju smo obeležili sa *b*.

Ovde treba razlikovati dva slučaja.

4.1. Slučaj pozitivne dobiti

Pri pozitivnom nadplanskom dohotku b će biti pozitivna opadajuća funkcija dobiti po radniku, koja generiše funkciju ukupnog ličnog dohotka, takvu: (i) da je za nultu dobit lični dohodak jednak normalnom ličnom dohotku a stopa akumulacije jednaka normalnoj stopi; (ii) da pri nekom maksimalnom iznosu dobiti po radniku s_m koji planeni odrede, lični dohodak uzima svoju maksimalnu vrednost w_m koja je takođe određena društvenim planom. (Zaustavljanje rasta ličnih dohodaka pri strogo određenom iznosu dobiti po radniku, koje Program inače ne precizira, bitno je jer se samo tako izbegava opasnost da veći broj najefikasnijih preduzeća »pretrano« izgubi motiv dalje »borbe za dohodak«.); (iii) da između opisanih granica lični dohodak bude usporeno rastuća funkcija dobiti po radniku.

Naravno, izneti uslovi mogu se tehnički ostvariti na više načina. Kod određivanja funkcije raspodele vodili smo računa o dve stvari: (i) da daje jake stimulativne efekte u blizini nulte dobiti i tako motiviše preduzeća da se stalno izdižu iznad »prosečnosti«; (ii) da svojim izgledom ne izazove preterani otpor u knjigovodstvenim odelima preduzeća. Ako se maksimalni nadplanski lični dohodak označi sa $v_m (= \hat{w}_m - w)$, predložena formula bi glasila:

$$b = \frac{v_m (\sqrt{v_m^2 + 4s(s_m - v_m)} - v_m)}{2s(s_m - v_m)} \quad (9)$$

Kako će radnike svakako zanimati i konkretna veličina ličnog dohotka koju generiše (9), zapišimo da je ona:

$$w = \hat{w} + sb \quad (10)$$

Po obavljenom završnom računu, ličnom dohotku će odgovarati stopa akumulativnosti:

$$r = \hat{r} + \frac{s(1-b)}{k} \quad (11)$$

gde $k (= K/L)$ označava izabrani koeficijent tehničke opremljenosti rada.

4.2 Slučaj negativne dobiti

U slučaju negativnog nadplanskog dohotka, v predstavlja onaj deo gubitka koji tereći jedinični lični dohodak, dok b označava udeo tog gubitka u ukupnom gubitku po radniku. Naravno, kao i kod pozitivne dobiti, b treba da generiše rastuću funkciju ličnog dohotka, takvu da pri odgovarajućoj minimalnoj dobiti po radniku, $s_0 (= w_0 - \hat{y})$,

pri kojoj je akumulacija jednaka nuli, donosi društveno zajemčene lične dohotke w_0 , a da pri nultoj dobiti daje normalne lične dohotke i normalnu akumulaciju. Što se tiče prvog izvoda funkcije raspodele, iz Programa se indirektno može zaključiti kako se želi da on bude negativan. Po uzoru na (9) funkcija raspodele tada bi mogla imati oblik:

$$b = \frac{v_0 (\sqrt{(2s_0 - v_0)^2 - 4s(s_0 - v_0)} + 2s_0 - v_0)}{2s(s_0 - v_0)} \quad (12)$$

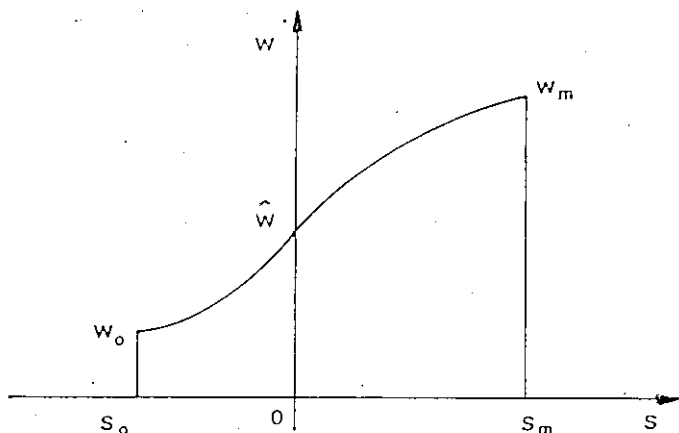
gde je $v_0 (= w_0 - \hat{w})$ minimalni nadplanski lični dohodak.

Postavlja se, međutim, pitanje zašto bismo modelirali b po sugestiji iz Programa, dakle tako da, kao u (12), genetiše usporeni rast ličnih dohodaka? Iz Programa se da naslutiti kako bi taj rast trebalo da bude usporen zato da radnici, koji i tako ne snose krajnji rizik poslovanja, ne budu (ubrzanim rastom ličnog dohotka) još i nagrađeni za negativne rezultate. Ovde se, međutim, predviđa da bi se usporenim rastom postigao, u stvari, upravo suprotan efekat od željenog, s obzirom da on implicira, pri svakom neograničenom iznosu dobiti po radniku, veće lične dohotke nego kod ubrzanog rasta. Nezavisno ali i bitnije od toga, usporeni rast demotivira preduzeća da napuste »gubitničku« zonu.

Kao alternativu relaciji (12) konstruisali smo zato funkciju koja genetiše ubrzano rastuće lične dohotke a ujedno se i prirodno matovezuje na »neosporenu« funkciju iz (9):

$$b = \frac{v_0 (\sqrt{v_0^2 + 4s(s_0 - v_0)} - v_0)}{2s(s_0 - v_0)} \quad (13)$$

gde su svi simboli konišćeni već ranije.

Dijagram 1. Zavisnost ličnog dohotka (w) od dobiti po radniku (s), koju genetiše predložene funkcije raspodele (9) i (13)

Kao i u slučaju pozitivne dobiti, lični dohodak bi se određivao preko relacije (10). Grafički predstavljeno, njegovo kretanje, spojeno sa kretanjem pri pozitivnoj dobiti, izgledalo bi kao na dijagramu 1.

Spajanje dveju krivih izvršeno je tako da u okolini nulte dobiti marginalni dinar dohotka ceo ide u lične dohotke, tako je reč o povećanju dohotka, odnosno ceo tereti lične dohotke, tako je reč o njegovom smanjenju. Tako su preduzeća najjače stimulisana na efikasno poslovanje upravo tamo gde je to i najsvrsishodnije — u zoni normalnog dohotka.

4.3 Izbor između *ex-ante* i *ex-post* vrednosti parametara funkcije raspodele u slučaju negativne dobiti

Predložene funkcije raspodele, date relacijama (9) i (13), zadovoljavaju bitan uslov neutralnosti u odnosu na normalno alokaciono ponašanje samoupravnog preduzeća i to nezavisno od toga da li ono openiše u zoni pozitivne ili negativne dobiti.

Te dve zone, međutim, treba razlikovati s obzirom na način konačnog utvrđivanja parametara funkcije raspodele. Kod pozitivne dobiti ti parametri predstavljaju društveno planirane *ex-ante* veličine koje su nezavisne od konačnog ishoda alokacionog procesa. Kod negativne dobiti potpuno numeričko poklapanje njihovih *ex-ante* i *ex-post* vrednosti nije, međutim, nužno obezbeđeno. U *b* funkciji itada, naime,

figuriše minimalan iznos dobiti po radniku ($s_0 = w_0 - \hat{y}$) kod koga se u izrazu za normalni dohodak po radniku ($\hat{y} = \hat{w} + rk$) javlja koeficijent tehničke opremljenosti rada. Njegovu *ex-ante* i granski diferenciranu veličinu određivali bi planeri na osnovu raspoloživih znanja o potencijalno primenljivim tehnologijama. Zbog opšte prisutne X-efikasnosti u stvarnosti se, međutim, izabrani koeficijent tehničke opremljenosti najčešće neće u potpunosti poklapati sa tom predviđenom veličinom. Postavlja se zato pitanje, da li pri konačnoj raspodeli dohotka primeniti *ex-post* ili *ex-ante* iznos koeficijenta *k*.

Ovde je potrebno razlikovati dva slučaja. Ako je stvarni iznos veći od predviđenog, treba izabrati ovu drugu vrednost. Tako se sprečava da radni kolektivni koji po pretpostavci suboptimalno koniste društveni kapital imaju veće lične dohotke po osnovu relativno veće primene tako konišćenih sredstava. Ako je, pak, stvarni koeficijent manji od predviđenog, uvrstiće se stvarna vrednost. U protivnom, preduzeća bi se lako našla u situaciji da treba da raspodele nepostojeći dohodak.

4.4 Zamena stvarne kvalifikacione strukture »društveno potrebnom«

Poslednja napomena u vezi oblikovanja pravila raspodele odnosi se na uticaj kvalifikacione strukture na visinu ličnog dohotka po jednom stvarno zaposlenom radniku. Nedostatak programskog rešenja je naime u tome što priznaje preduzeću svaku proizvoljno izabramu kvalifikacionu strukturu i tako diskriminiše radnike u efikasnijim pre-

dužecima — onima koja datu masu dohotka ostvaruju uz relativno nižu kvalifikacionu strukturu.

Da bi se ovo ilustrovalo dovoljno je poći od dva preduzeća u istoj grani koja ostvaruju jednak dohodak uz jednaku masu sredstava i jednak broj zaposlenih, sa jedinom razlikom da je u jednom prosek kvalifikacija (a time i količina uslovno nekvalifikovanog rada) niži nego u drugom. Neka se dalje, bez uticaja na konačne zaključke, pretpostavi da je normalni dohodak »školovanog« preduzeća jednak stvarnom dohotku, što znači da je u »neškolovanom« kolektivu nadplanski dohodak pozitivan. Po pravilu iz Programa sada bi, međutim, samo jedan njegov deo išlo u nadplanske lične dohotke, pa bi oni po jednom zaposlenom čoveku bili niži nego u »školovanom« preduzeću. To je, naravno, neprihvatljivo jer je »neškolovano« preduzeće po pretpostavci bolje od »školovanog«, s obzirom da efikasnije koristi radnu snagu. U stvarni, ovo prvo bi trebalo da ima više *per capita* lične dohotke upravo za razliku u društvenim troškovima školovanja radne snage.

Otklanjanje opisane nepravde ne bi, međutim, bilo komplikovano. Planeni bi, polazeći od tehnoloških parametara, jednostavno trebalo da za svaku grupaciju odrede neki »društveno potreban« koeficijent prosečne složenosti i težine rada. Množenjem broja zaposlenih (bez obzira na njihovu stvarnu kvalifikacionu strukturu) tim koeficijentom dobio bi se u svakom preduzeću broj »društveno potrebnih« uslovno nekvalifikovanih radnika, koji bi se koristio kod računanja normalnog dohotka.

5. PRAVILO RASPODELE ILI DIREKTNA KONTROLA LIČNIH DOHODAKA?

U ovom radu implicitno se pretpostavljalo da su, izuzev društvenog kapitala, svi ostali objektivni uslovi privređivanja uniformno raspodeljeni između grana. Kada to nije slučaj, različite rente na prirodni monopol, u fiksnom iznosu na jedinicu proizvoda, oduzimaju se od dohotka pre nego što on postane osnovica za računanje ličnih dohodaka. Pri tome, naravno, uopšte nije nužno, a često ni poželjno, da te rente li ostanu u preduzećima gde su zatečene. Što se tiče granski diferenciranih efekata tehničkog progressa, oni se najvećim delom takođe izuzimaju iz pomenute osnovice tako što se dohodak oporezuje granski diferenciranim, neprogresivnim i u dužim vremenskim intervalima izmenjivim stopama. Tako bi u osnovu za raspodelu praktično ulazili samo konjunkturalni dobiti li proizvođačka renta. Problem rente na ekonomski monopol, kojoj takođe nema mesta u ličnom dohotku, ne može se, kako znamo iz teorije, rešavati nikakvim metodama oporezivanja. Ovde pomaže samo direktna kontrola cena.

Mada me uvek i u pravoj meri, Program se u suštini osvrće na većinu pomenutih problema. Dok se, međutim, za njih ne predlože i odgovarajuća operativna rešenja, kojima mora prethoditi temeljna empirijska analiza, pitanje je da li bi uopšte trebalo primenjivati bilo kakvu formulu raspodele. Može zazvučati jerećički, ali čini se da bi do

itog trenutka neposredna kontrola nominalnih ličnih dohoda bila umesnija od svakog indirektnog regulisanja.

Primljeno: 29. 03. 1985.
Prihvaćeno: 5. 04. 1985.

LITERATURA

- Dubravčić, D. (1968), »Prilog zaštitivanju teorije jugoslavenskog poduzeća — mogućnosti uopćavanja modela«, *Ekonomiska analiza*, 1/2.
- Dubravčić, D. (1970), »Labour as Entrepreneurial Input: An Essay in the Theory of the Producer Co-operative Economy«, *Economica*, pp. 297—310.
- Grupa autora (1983), »Prilagodavanje privrednog sistema zahtevima stabilizacije«, u *Dokumenti Komisije Saveznog društvenog saveta za probleme ekonomske stabilizacije*, CRS, Beograd.
- Suvaković, Đ. (1977), *Samoupravno i kapitalističko preduzeće*, Savremena administracija, Beograd.
- Suvaković, Đ. (1978), »Cene proizvodnje u samoupravnoj i kapitalističkoj privredi: Izračunavanje i mogućnosti poređenja«, *Ekonomiska analiza*, 1/2.
- Suvaković, Đ. (1981), »Tri hipoteze o normalnoj ceni u jugoslovenskoj privredi i savremeno rešenje Marxovog transformacionog problema«, *Ekonomiska misao*, 2.
- Vanek, J. (1970), *The General Theory of Labor-Managed Market Economies*, Cornell University Press, Ithaca.
- Zelić, N. (1974), »Teorijski modeli ponašanja samoupravnog preduzeća i defekti u alokaciji resursa«, *Ekonomiska misao*, 4.

THE RULE OF DISTRIBUTION IN A SELF-MANAGED ECONOMY AND THE YUGOSLAV PROGRAMME OF STABILIZATION

Đorđe SUVAKOVIĆ

Summary

The recent Yugoslav Stabilization Programme proposes a rule which socially-owned firms should follow in distributing abnormal income, i.e. income in excess of the normal wage bill, normal internal accumulation, rents and interest paid on capital borrowed from the state. The rule effectively says that the share of surplus wages in the abnormal income should be a decreasing function of the latter.

The paper analyses the implications of such a rule on the performance of Yugoslav self-managed firms and the Yugoslav economy. It first points out that, within the sectors where variable returns prevail, firms, maximizing surplus wage per man, will, under suggested constraints, operate in the technologically inferior region

of increasing returns. On the other hand, with the constant returns to scale technology the firms will aim at expelling existing workers until their number reduces to one. A modification of the rule is therefore proposed to the effect that the surplus wage share should be made a function of the abnormal income per man rather than of the abnormal income itself. Following this modified rule firms will, in the long run, act as in the standard Dubravčić-Vanek case, thus attaining the highest allocative efficiency one could possibly expect within the self-managed system. The paper ends with defining the distribution function that will generate, between the specified limits, the appropriate levels of the wage per man. The case of sub-normal income, where the divergence between the ex-ante and ex-post values of the functional parameters will normally occur, is also covered.